

A FIDESZ TÁRSADALMI BÁZISÁNAK VÁLTOZÁSA 1998-2022 KÖZÖTT

BÓDI MÁTYÁS – KOVALCSIK TAMÁS

THE CHANGE IN THE RELATIONSHIPS BETWEEN ELECTORAL SUPPORT
OF FIDESZ AND SOCIO-ECONOMIC INDICATORS BETWEEN 1998-2022

Abstract

The governing Fidesz party is undoubtedly the most successful political organisation in the modern political history of Hungary. Coming back into power in 2010, Fidesz has completed fundamental constitutional reform (including the voting system), and has gradually attracted a wider share of the Hungarian electorate. In this study, a wide range of social indicators were used for each election year between 1998 and 2022 to measure the relationships between party support and the possible social background of those who support the current regime. The main question was if the Fidesz electorate could be described by certain social indicators and if so, what was the dimension in that regard in the time period under investigation. Based on our quantitative analysis, the popularity of the party can be characterized by socio-economic indicators, though significant changes can be observed in this respect, since the party first won elections in 1998. This constant shift in the socio-demographic and socio-economic characteristics of those right-wing voters is mainly in line with international trends, ones that have been described by a wide range of scholars with regard to western societies.

Keywords: electoral geography, political geography, political cleavages, voter alignment

Bevezetés

A Fidesz a modernkori magyar politikatörténet példátlan sikertörténete. A 2010-es hatalomátvételt követő alkotmányozási időszak után – attól nem teljesen függetlenül – ráadásul egyre szélesebb választói támogatottságot, tehát demokratikus legitimitációt tudhat maga mögött. Ennek, a társadalmi mélyrétegekben meghúzódó okairól, a magyarországi történelmi hagyományokban fellelhető előzményeiről, a szélesen értelmezett hazai nyilvánosságban élénk vita zajlik. A társadalomtudományok különböző képviselői mára sok esetben rendszerszerűen értelmezik a kialakult közjogi helyzetet, a hazai politikai hadszíntér ilyenét fejlődését (pl. KÖRÖSÉNYI A. et al 2020, SCHEIRING G. 2019, TÖLGYESSY P. 2020, FILIPPOV G. 2018). A rendszertipológia, vagy éppen a hazai politikai folyamatokat átfogóan értékelő munkák nem, vagy csak alig emelik be a területiséget vizsgálati szempontjaik közé. Teszik ezt annak ellenére, hogy a mögöttünk hagyott 12 év társadalmi átalakulásai, mint például a foglalkoztatás bővülés és annak irányai, lakáspiaci változások, jövedelmi átrétegződés, mind-mind a magyar földrajzi térben differenciáltan, markáns földrajzi jegyek mellett mentek végbe. Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy ezen térben differenciált folyamatok mentén, nagy mértékben magyarázhatók az elmúlt éveket meghatározó politikai szereplő fokozatos térnyerése, támogatottságának változása. Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy ezen társadalmi okok egy bizonyos részét feltárjuk és bemutassuk, pótolva a fent említett diszkurzív hiátust. Mindazonáltal a nemzetközi választói viselkedésminták változásai kapcsán felállított elméletekre hagyatkozva, azokat mintegy empirikusan is tesztelve, szeretnénk alátámasztani vizsgálatunk szükségességét, nemzetközi kontextusba illeszthetőségét. Ahogyan arra hamarosan kitérünk, a nemzetközi politikatudományi, vagy szociológiai munkák, nagy számban foglal-

koztak és foglalkoznak annak kérdésével, hogy az egyes társadalmi csoportok, osztályok (különbözően értelmezve), milyen típusú pártokat preferálnak, illetve, hogy egyáltalán leírhatók-e még az egyes pártok szavazóbázisai a klasszikus társadalmi törésvonalak (LIPSET, S. – ROKKAN, S. 1967, valamint BARTOLINI, S. – MAIR, P. 1990) mentén. Ennek fényében, munkánk során alapvetően két kérdésre koncentráltunk:

- Beazonosíthatók-e a Fidesz szavazói társadalmi és gazdasági indikátorok segítségével és ha igen, milyen mértékben? Esetlegesen a kormányzópárt sokkal inkább a nyugat-európai kereszténydemokrata gyökerű jobbközép tömegpártok mintájára egy „catch-all” típusú szavazóbázissal jellemezhető (KNUTSEN, O. 2018), amelyben az eltérő társadalmi státuszú szavazók, közel azonos mértékben képviselhetik magukat?
- Az általunk vizsgált időszakban (1998-2022) történt-e elmozdulás a Fidesz társadalmi bázisán belül, különös tekintettel az iskolázottság és a jövedelmi helyzettel kapcsolatos változókra összefüggésben?

Társadalmi csoportok átalakuló választói viselkedésének területi vizsgálata

A választói viselkedés makroszintű összefüggéseinek minél alaposabb feltárása, mára komoly tudományos hagyományokra tett szert. Ezen munkák és tudományos életművek, valamint a nyomukban keletkezett elméletek ismertetésére itt nem vállalkozunk, csak amennyiben a két feltett kutatási kérdésünk azt indokoltá teszi. Hiszen kifejezetten a földrajztudomány szemszögéből ezt már korábban VIDA GY. (2020), általánosabb tudománytörténeti áttekintéssel pedig KOVALCSIK T. (2022) tették meg a közelmúltban.

A nyugati társadalmak választói blokkjainak, társadalmi csoportok – legyen az foglalkozási, vagy azzal szorosan összefüggő jövedelmi kategória – szerinti rendeződését az 1950-1960-as években többek között Lipset-Rokkan elmélet írta le, miszerint míg az alacsonyabb iskolázott és alacsonyabb jövedelmű rétegek jelentette újraelosztó szövetség („*redistributive coalition*”, PIKETTY, T. et al. 2021) tagjai, a szélesebben értelmezett baloldali pártokat támogatták, addig a magasabb jövedelmű-, iskolázottabb csoportok a konzervatív pártcsalád tagjaira szavaztak nagyobb arányban. Ennek mértékének megragadása céljából még sajátos indikátor is készült Robert R. Alford részéről (az ún. *Alford-index*), aki a fizikai munkások balra szavazásának mértékét vetette össze, a szellemi munkát végzőkével, majd ehhez kapcsolódó elméletét az említett Lipset-Rokkan dolgozatban ismertette (ALFORD, R. 1967). Az ilyen módon lehatárolt szavazói csoportok választói viselkedésének további vizsgálatait, ugyanakkor rávilágítottak a modell esetleges hiányosságaira, olykor kijelentve annak félremagyarázásra ösztökélő mivoltát is (WAAL, J. et al. 2007). Tudniillik az 1970-es évekre felismert úgynevezett „*poszt-materiális*” fordulat (INGLEHART, R. 1977), mely szerint a társadalom egyre szélesebb rétegei számára lesznek fontosak elvontabb ügyek képviselete (pl. környezetvédelem, női egyenjogúság, kisebbségi jogok stb.), a választói viselkedésben is egyre inkább tetten érhető volt. Mindazonáltal ez a jelenség nem volt független az iskolázottság általánosan jellemző emelkedésétől és elterjedésétől, valamint a nyugati országok gazdaságaiban bekövetkező posztfordi fordulatától, tehát a fizikai dolgozók abszolút számában bekövetkező változástól. Mindezek ellenére Waal egyenesen úgy fogalmaz, hogy maguk az elmélet megalakítóit által is elgyászolt osztálytípusú szavazás (CLARK, T. – LIPSET, S. 1991) közel sem szűnt meg az 1990-es évekre, sokkal inkább átrendeződött. Magyarán, a korábbi nyugati pártrendszerek jelentéstartalma jelentős átalakuláson esett át legkésőbb az 1980-as évek elejére és részben a korábban beazonosított törésvonalak mentén rendeződtek újjá a szavazótáborok (VON SCHULTZ, Á. 2017).

A pártválasztást meghatározó társadalmi tényezők vizsgálatának a későbbiekben is hatalmas irodalma született. Nyugati országokat átfogóan vizsgáló, majd trendeket jól bemutató könyvek némelyike egy szűkebb idősíkot mutat be, pártcsaládokba sorolva a vizsgált országok pártjait (pl. KNUTSEN, O. 2018). Míg mások kifejezetten a társadalmi egyenlőtlenségek és a baloldali pártok szavazóbázisának átalakulása kapcsán fogalmaznak meg általános érvényű megállapításokat (PIKETTY, T. et al. 2021B). Utóbbi azért is figyelemreméltó munka jelen tanulmány szempontjából, mert egyrészt hazánkat is elemzi, másrészt 50 ország választási eredményeit tekintette át, számunkra is releváns megállapításokat téve, az elmúlt 70 év választási eredményeiből kiindulva. A fent idézett kutatások tehát számos pontban konfliktusban állnak egymással, azonban ezek alapvetően módszertani eredetűek (pl. az egyes társadalmi csoportok lehatárolása, némely esetben az osztály fogalmának különböző értelmezése) ugyanakkor kórusban világítanak rá több lényeges fejleményre. Az oktatás és az iskolázottság szintjének szerepe az egyik legerősebb meghatározó tényező, az egyén párt-preferenciájának kialakításában (STUBAGER, R. 2010, BORNSCHIER, S. 2010, KNUTSEN, O. 2018, SCHUMACHER, G. 2015, stb.), ahol a magasabb iskolázottsági szint a baloldalra szavazás egyik markáns indikátora a nyugati társadalmakban. Ennek magyarázatára szintén számos narratíva létezik, de ahogy Knutsen fogalmaz, az iskolázottság poszt-materiális hatása, hogy a felsőoktatásban résztvevők magasabb absztrakciós képességre tehetnek szert, így fogékonyabbak lesznek új ideológiák és elvontabb társadalmi célkitűzések felé. Piketty mindazonáltal már arra a jelenségre hívja fel a figyelmet, hogy a magasabb jövedelműek, de különösen a vagyonosabb rétegek (habár ennek mérhetősége sokkal nagyobb kutatói kihívás) továbbra is kitaranak a jobboldali tömegpártok mellett, míg a szellemi elit teljesen a baloldal mellett kötelezi el magát és az így létrejövő több-elitű pártrendszerek („*multi-elite party system*”) óhatatlanul a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődéséhez vezetnek (PIKETTY, T. et al. 2021A).

Ezzel szoros összefüggésben jelenik meg számos műben, a „magukra hagyottak” („*people left behind*”) fogalma, amely azokat a korábbi munkásosztálybeli választói csoportokat takarja, akik mára sem a szellemi, sem a vagyoni elit pártjai által nem érzik megszólítva magukat. Így azoknál az újjobboldali pártoknál találunk menedéket, akiknek a felemelkedése pont a poszt-materiális forradalmiság ellenreakciójaként jöhetett létre, olyan új ügyek és törvonalak mentén, mint pl. a migráció kérdése. A folyamat szintén jól dokumentált, elsőként talán Franciaországban volt a leglátványosabb az 1980-as évektől (BORNSCHIER, S. 2010), a későbbiekben azonban szinte az összes nyugati országban kimutathatóvá vált (pl. Hollandia kapcsán: JANSEN, G. et al. 2011; Nagy-Britannia: FORD, R. – GOODWIN, M. 2014; Egyesült Államok: INGLEHART, R. – NORRIS, P. 2017). Érdemes azonban megemlíteni, hogy számos parlamenti demokráciában ez nem járt szükségszerűen a pártrendszer gyökeres átalakulásával, egy kvázi populista fordulattal számos régi, fő sodorban lévő párt képes volt szavazókat elhódítani ebből a társadalmi szegmensből. Nagy-Britannia esetében ennek bizonyítása céljából már kifejezetten választásföldrajzi elemzés is napvilágot látott (FURLONG, J. 2019), amely számunkra azért is figyelemreméltó, mert azon túl, hogy jelen tanulmányunk módszertanához nagyon hasonlóan a megközelítése, rávilágít arra a folyamatra (alacsonyabb társadalmi státuszúak jobbra tolódása), amelyet Magyarországon is tapasztaltunk.

A Fidesz társadalmi bázis elemzésének módszertana

Ahogy az látható, leszámítva a legutóbb citált brit választásföldrajzi munkát, az országokon és/vagy évtizedes távlatokon átívelő választói viselkedés kutatások szinte egésze a kérdőíves adatfelvételi módszertanra támaszkodik. Előnye például egy területi szem-

pontú korrelációs együtthatókra hagyatkozó módszertannal szemben, hogy közvetlenül a válaszadóktól tudunk meg egy sor társadalmi, demográfiai és gazdasági attribútumot, így nem vezetheti a tapasztalatlanabb elemzőt egy esetleges ökológiai tévkövetkeztetési csapdába (pl. relatíve magas roma népességű területi egységeken mért magas Jobbik támogatottság). Van azonban számos módszertani gyengesége is ezeknek a kutatásoknak, melyek közül egyre, a Piketty kötet kapcsán is rámutattak (BÓDI M. 2022). Egyrészt a választók legképzettebb rétegei ezekben az esetekben, valójában a válaszadók legképzettebb rétegeit képesek csupán megjeleníteni és mint az köztudott, éppen a legmagasabb végzettségű (és jövedelmű) társadalmi csoportokat a legnehezebb ezzel a közvetlen adatfelvételi módszerrel elérni (SZEITL B. – TÓTH I. 2021).

A területi szempontú vizsgálódást azonban más tényezők is indokoltá teszik. Bizonyos országok társadalmi, vagy akár természetföldrajzi tagoltsága okán egészen más eredményeket kaphatnak a kutatók, amennyiben a vizsgált ország eltérő régióiban próbálják tetten érni a társadalmi törésvonalakat a választási eredményekben (Indonézia példáján TRIHARTONO A. – PATRIADI H. 2016). A választási földrajz tehát helyi szinten képes vizsgálni azt, amit a szociológia, vagy szociál-pszichológia a legtöbb esetben kérdőíves adatfelvételi módszerekkel tesz, országos szinteken, így sok esetben rávilágít arra is, hogy eltérő területi szinteken, akár az országosan tapasztalt választói viselkedésminták teljes ellentéte is kimutathatóvá válik (ez a módosított területi egység problémája, mely a földrajztudományban is régóta ismert fogalom).

A hazai és nemzetközi választásföldrajzi szakirodalomban természetesen számos kutatás látott napvilágot, amelyek különböző társadalmi és gazdasági indikátorokat használtak fel a választási eredmények magyarázatára, a pártok szavazóbázisainak minél átfogóbb feltérképezésére. Ezek a legtöbb esetben adott pártokra koncentráltak, különös tekintettel azokra az újjobboldali pártokra, akiknek a felívelése felkeltette a kutatói kíváncsiságot (pl. az olasz Liga kapcsán PASSARELLI, G. – TUORTO, D. 2021; a spanyol Vox kapcsán pedig IGLESIAS-PASCUAL, R. et al. 2021).

Magyarországon is születtek természetesen ilyen tanulmányok, illetve a klasszikus törésvonal elméleteknek a politológiai (ENYEDI ZS. – KÖRÖSÉNYI A. 2001, TÓKA G. 2005) és választásföldrajzi alkalmazhatóságát is bizonyították (KOVÁCS, Z. – DINGSDALE, A. 1998) ideje korán. Munkák, amelyek kifejezetten a számunkra is releváns társadalmi indikátorokkal dolgoznak, szintén napvilágot láttak, nagyban hozzásegítve a hazai társadalomtudományos nyilvánosságot, a kialakult politikai berendezkedés jobb megértéséhez (2014-ig bezárólag VIDA Gy. – KOVÁCS Z. 2017., valamint 2018-ig bezárólag VIDA Gy. – KOVALCSIK T. 2018). Mivel az idézett munkák bebizonyították, hogy a Fidesz támogatottsága, a használt társadalmi mutatók némelyikével jól magyarázható, valamint választásról-választásra, trendszerű változásokat is kimutattak, ezért ezeket természetesen mi is vizsgáltuk, ugyanakkor a kevésbé releváns mutatók (pl. vallásosság) bevonásától eltekintettünk. A kiválasztott területi szinten (175 járás, kiegészülve a 23 budapesti kerülettel) ezt követően a pártok listás eredményei és a társadalmi indikátorok között Pearson korreláció számítást végeztünk. Az elemzésbe bevont indikátorokat járási szintre aggregálva nyertük ki a TeIR-KSH adatbázisából és mindig a választási évre megfeleltethető adatokat használtuk a korrelációs mátrix előállításakor (1. táblázat).

A járási szint, mint elemzésünk földrajzi léptéke, nem szokványos a hazai politikai- vagy választásföldrajzi vizsgálatok esetében, ugyanakkor számos tényező indokoltá teszi ezt. A járások szerepe elsősorban mint a közepes területi államigazgatási szint jelenik meg a 2010-et követő közjogi átalakítások idején (KELŐ J. 2020), habár köztudottan használta már a magyar állam ezt a területi szintet a történelem során. Közvetlen népképviselési szereppel nem bír, hiszen a járások lakói nem közvetlenül választják a járási

A korrelációs számításba bevont magyarázó változók
Explanatory variables in the correlation calculation

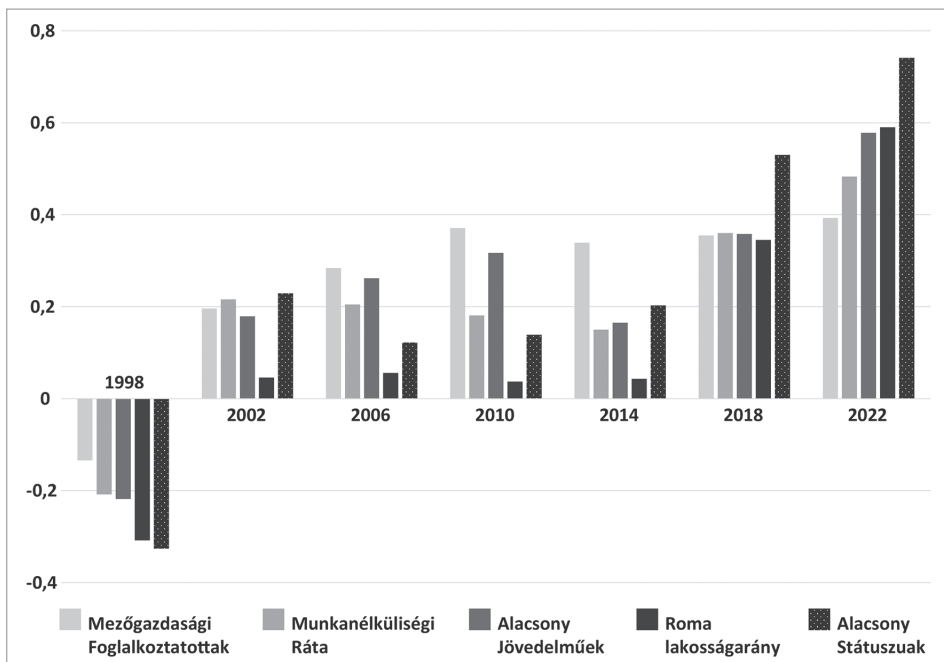
Társadalmi mutató	Magyarázat
Magas társadalmi státuszúak aránya	FEOR 1-2 kategóriákban dolgozók az összes foglalkoztatott arányában
Közepes társadalmi státuszúak aránya	FEOR 3-4-5 kategóriákban dolgozók az összes foglalkoztatott arányába
Mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya	FEOR 6 kategóriában dolgozók az összes foglalkoztatott arányában
Alacsony társadalmi státuszúak aránya	FEOR 7-8-9 kategóriákban dolgozók az összes foglalkoztatott arányában
Újonnan Épített Lakások aránya	A teljes lakásállományhoz viszonyítva
Öregedési Index	65 év feletti / 14 év alattiak
Idősek aránya	A teljes állandó népességben belül
Roma lakosság aránya	A teljes állandó népességben belül
Felsőfokú végzettségűek aránya	A 25 év feletti állandó népességben belül
Érettségivel rendelkezők aránya	A 18 év feletti állandó népességben belül
Munkanélküliségi Ráta	Az aktív korú népességben belül
Átlagjövedelem	
Adófizetők aránya az alacsony adósávban	Az összes adófizetőhöz képest
Adófizetők aránya a közepes adósávban	Az összes adófizetőhöz képest
Adófizetők aránya a magas adósávban	Az összes adófizetőhöz képest

hivatalok vezető tisztségviselőit. Mindazonáltal az egyéni választókerületekkel szemben megvan az a nyilvánvaló előnyük, hogy közigazgatási szempontból kompaktabb egységek, határai egyetlen települést sem vágnak ketté, ellentétben a választókerületekkel. A KSH, a népszámlálási adatokból ugyan aggregál OEVK szintre egy szűk változó halmazt, azonban különösen a 2022-es eredmények kapcsán, a legfrissebb fellelhető ilyen szintű adat immáron 11 éves, mivel 2021-ben nem tartották meg az esedékes népszámlálást.

A Fidesz társadalmi bázisának vizsgálata

A Fidesz 1998-ban került először kormányra, a Független Kisgazdapárt és az MDF-fel koalícióban, annak ellenére, hogy a kisgazdákkal kötendő koalíció tényét sokáig nem mondták ki a felek előzetesen. A Fidesz még ekkor nem volt tömegpárt, listán ki is kaptak a Horn Gyula vezette szocialistáktól, azonban az ekkor még kétfordulós választási rendszer megkönnyítette a kölcsönös visszalépéseket a második fordulóra a jobboldali pártok között, így többséget szereztek a Parlamentben. A fideszes szavazóbázis későbbi társadalmi kontúrjainak megrajzolása szempontjából azért fontos dátum az 1998-as, mert ebből tisztán látszik, hogy kulturálisan és szociálisan mennyire összetett választói tömböt tudott összekovácsolni a párt vezetése 2002 tavaszára. Számos nemzetközi összehasonító elemzés szerint az agrárpártoknak volt az 1990-es években a legmarkánsabb társadalmi jegyekkel leírható szavazótábora a nyugat-európai magállamokban is, kvázi

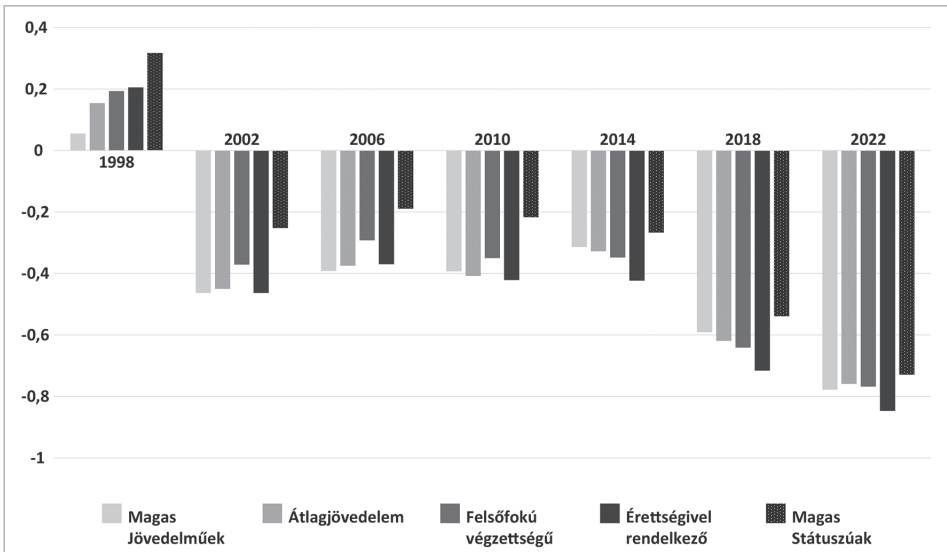
ők a leginkább „class-based” pártok (KNUTSEN, O. 2018). Ennek megfelelően a kisgazdák jó választási eredményeit erős korrelációs együtthatóval magyarázta az adófizetők aránya az alacsony adósávban, valamint magasabb negatív előjelű összefüggés húzódott a felsőfokú végzettségük arányával, az érettségivel rendelkezők arányával, de a magas jövedelműek arányával és az átlagos jövedelem mértékével is. Ez alapján ekkor a Független Kisgazdapárt egyértelműen a vidéki, szerényebb anyagi helyzetű és rosszabbul iskolázott magyarság pártja volt. Ezzel a szemben a Fidesz 1998-as eredményeivel kapcsolatban alig találunk említésre érdemes indikátort magas korrelációs együtthatóval, még csak a +/-0,4-es értéket sem éri el egyik mutató sem (1. ábra), tehát még ekkor a párt támogatottságát nem lehet a térben, az általunk használt mutatókkal leírni. Ebből arra lehet következtetni, hogy a Fidesz egy közepes méretű néppárt karakterjegyeit hordozta 1998-ban, vagy ahogyan az elméleti bevezetőben már utaltunk rá szintén Knutsenre hivatkozva, a nyugati jobbközép pártok „catch-all” tulajdonságait hordozta magán.

1. ábra A Fidesz támogatottságának legerősebb magyarázó változói
 Figure 1 Variables with the strongest correlation values toward Fidesz vote share
 Forrás/Source: KSH valamint NVI, saját számítás/CSO Hungary, NEO, own calculation

2002-re azonban a Fidesz sikeresen elhódította a kisgazdák szavazóit, politikusainak egy részét integrálta később a pártba, valamint stratégiai szövetségesévé tett nagyobb vidéki gazdaszervezeteket (pl. MAGOSZ) és mindezt úgy, hogy koalíciós partner felé való kitettségét is csökkenteni tudta olyan lépésekkel, mint például a 2 éves költségvetés elfogadtatása. A kormánykoalíció ugyan vereséget szenvedett 2002 tavaszán, de rekord részvétel mellett a Fidesz 2,3 millió listás szavazatot kapott (tehát durván 1 millió új szavazót szerzett 1998-hoz képest), amely azonban jelentősen átalakította a párt támogatóinak társadalmi szerkezetét. Bekövetkezett a párt profiljában egy alapvető változás, hiszen pozitív korrelációs értékeket immáron olyan társadalmi indikátorok mentén kap-

tunk mint: alacsony státuszúak aránya, a munkanélküliségi ráta vagy a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya. A párt lényegében itt indult el azon az úton, amelyet majd 2014-től kezdődően felerősödvé, 2022-re pedig abszolút rekordmagas értékek mellett láttunk kiteljesedni. Nem lehet eléggé hangsúlyozni azonban, hogy 2002 és 2014 között, a kapott korrelációs együtthatók meglehetősen alacsonynak számítottak, függetlenül azok irányától, valamint későbbi trendjeitől. A +/-0,5 értéket egyik évben, egyik mutató kapcsán sem érte el (ez 2018-ra változott meg gyökeresen) a párt támogatottságának magyarázatában, tehát markáns összefüggésekről nem tudunk beszámolni 2018-ig, rögzíteni azonban így is érdemes két megállapítást. Az egyik, hogy 2002-től kezdődően a párt társadalmi bázisának profilja, vizsgálatunk alapján, alapvetően nem változott, 2018-ra viszont felerősödtek ezek a társadalmi összefüggések.

2. ábra A Fidesz támogatottságának legerősebb negatív magyarázó változói

Figure 2 Variables with the strongest negative correlation values toward Fidesz vote share

Forrás/Source: KSH valamint NVI, saját számítás/CSO Hungary, NEO, own calculation

A másik lényegi megállapítás, hogy a Fidesz támogatottsága 2014-ig bezárólag is hatékonyabban volt magyarázható a negatív irányú összefüggésekkel (2. ábra). A minél magasabb átlagos járási jövedelem szint, a felsőfokú végzettségűek átlagosnál magasabb aránya, a magas társadalmi státusz, mind-mind rontották a Fideszre való szavazási hajlandóságot. Ez természetesen nem független attól a tényről, hogy a párt támogatottsága, a település hierarchia legalacsonyabb szintjein volt a leginkább kiugró már 2002-től kezdődően és végig fordított arányban állt a települések lélekszámával. Ugyanakkor, ami mégis rávilágít a kiválasztott mutatók fontosságára, az a folyamatos és egy irányba tartó erősödése a korrelációs együtthatóknak, amelyek a legutóbbi két országgyűlési választásokon erős magyarázóerőre tettek szert, rávilágítva a párt, egyre jobban körvonalazódó társadalmi bázisára (2. táblázat).

2018-ra már jóval markánsabban rajzolódott ki azok az összefüggések, amelyek mai napig meghatározzák hazánk főbb társadalmi törésvonalait. A Fidesz támogatottságát 2022-re is a negatív irányú korrelációs értékekkel lehetett a legjobban megragadni és ezek jellemzően vagy az iskolázottság (érettségivel rendelkezők aránya: -0,7, felsőfokú végzett-

ségűek aránya: -0.6), vagy a jövedelmi szinttel (átlag jövedelem: -0.6, magas jövedelműek aránya: -0,6) álltak összefüggésben. Ezek alapján a Fidesz 2018-ra, kezdte felvenni egy 1960-as évekbeli nyugat-európai szociáldemokrata párt szavazóbázisára jellemző ismérveket, melyek támogatói ekkor még az iskolázatlanabb és alacsonyabb jövedelmi szinttel jellemezhető munkásság volt. Azonban, ha aktuálisabb nyugat-európai példa után szeretnénk nyúlni, akkor a különböző újjobboldali pártok szavazótáborának tipikus társadalmi szerkezetére érdemes gondolni („*a magukra hagyott*” alsóbb társadalmi rétegek).

2. táblázat – Table 2

A Fidesz támogatottságának magyarázó változóinak
korrelációs értékei 1998-2022 között

Correlation values of social variables to explain Fidesz vote share between 1998-2022

Magyarázó változók	1998	2002	2006	2010	2014	2018	2022
Magas Társadalmi Státuszúak aránya	0,317**	-0,252**	-0,189*	-0,217**	-0,267**	-0,539**	-0,729**
Közepes Társadalmi Státuszúak aránya	0,296**	-0,219**	-0,099	-0,121	-0,138	-0,475**	-0,623**
Mezőgazdasági Foglalkoztatottak aránya	-0,134	0,196**	0,284**	0,371**	0,339**	0,355**	0,393**
Alacsony Társadalmi Státuszúak aránya	-0,326**	0,229**	0,122	0,139	0,203**	0,530**	0,741**
Újonnan Épített Lakások aránya	0,141	0,092	-0,048	-0,071	0,075	-0,270**	-0,379**
Öregedési Index	0,134	0,069	-0,066	-0,092	-0,131	-0,266**	-0,470**
Idősek aránya	-0,006	-0,072	0,063	-0,065	-0,123	-0,293**	-0,447**
Roma lakosság aránya	-0,308**	0,046	0,056	0,037	0,043	0,345**	0,590**
Felsőfokú Végzettségűek aránya	0,193**	-0,371**	-0,292**	-0,350**	-0,348**	-0,641**	-0,768**
Érettségivel rendelkezők aránya	0,205**	-0,463**	-0,370**	-0,421**	-0,423**	-0,716**	-0,847**
Munkanélküliségi Ráta	-0,208**	0,216**	0,205**	0,181*	0,150*	0,360**	0,483**
Átlagos Jövedelem	0,154*	-0,450**	-0,375**	-0,408**	-0,328**	-0,619**	-0,759**
Adófizetők aránya Alacsony Adósávban	-0,218**	0,179*	0,262**	0,317**	0,165*	0,358**	0,578**
Adófizetők aránya Közepes Adósávban	0,233**	0,213**	0,198**	0,014	0,196**	0,255**	0,450**
Adófizetők aránya Magas Adósávban	0,055	-0,463**	-0,392**	-0,393**	-0,314**	-0,591**	-0,778**
Közfoglalkoztatottak aránya					0,13	0,406**	0,625**

Forrás/Source: KSH valamint NVI, saját számítás/CSO Hungary, NEO, own calculation

2022-re nem volt egyetlen olyan vizsgált változó sem, amelynek a magyarázó ereje ne nőtt volna. Ez azt is jelenti, hogy a kormánypárt szavazótáborát egyre inkább le lehet írni bizonyos társadalmi változók mentén. 2022-re tovább mélyült az oktatási törésvonal

a diplomások, valamint a legalább érettségivel rendelkezők és a társadalom többi rétege között. Mindkét mutató kapcsán rendkívül erős, immáron -0,8-as értékeket kaptunk. Ugyanilyen irányú mozgást tapasztalhattunk a jövedelemmel és a társadalmi státusszal összefüggésben álló indikátorok kapcsán. A legutóbbi országgyűlési választásokra, rendkívül magas, -0,7 alatti korrelációs együtthatós értékeket mutattak a számítások (3. táblázat). Mindezek mellett olyan mutatókra is érdemes figyelni, mint például a roma népesség aránya, mely szintén már képes volt jól magyarázni a Fidesz helyi támogatottságát. Mivel ez az indikátor korábban nem, vagy csak alig rendelkezett jelentőséggel, felsejlik annak lehetősége, hogy pont a 2018-as Jobbik szavazók egy része pártolhatott át a kormánypárt-hoz, a létrejövő ellenzéki összefogás hatására, mivel korábban a Jobbik kifejezetten erős volt a romák által nagy arányban lakott országrészekben (BÓDI M. – KOVALCSIK T. 2022).

3. táblázat – Table 3

A Fidesz támogatottságainak korrelációs mátrixa
Correlation values to explain Fidesz vote share between 1998-2022

	1998	2002	2006	2010	2014	2018	2022
1998	1	0,499**	0,486**	0,423**	0,343**	0,144*	-0,07
2002	0,499**	1	0,941**	0,864**	0,859**	0,814**	0,657**
2006	0,486**	0,941**	1	0,895**	0,874**	0,775**	0,609**
2010	0,423**	0,864**	0,895**	1	0,873**	0,755**	0,608**
2014	0,343**	0,859**	0,874**	0,873**	1	0,855**	0,685**
2018	0,144*	0,814**	0,775**	0,755**	0,855**	1	0,925**
2022	-0,07	0,657**	0,609**	0,608**	0,685**	0,925**	1

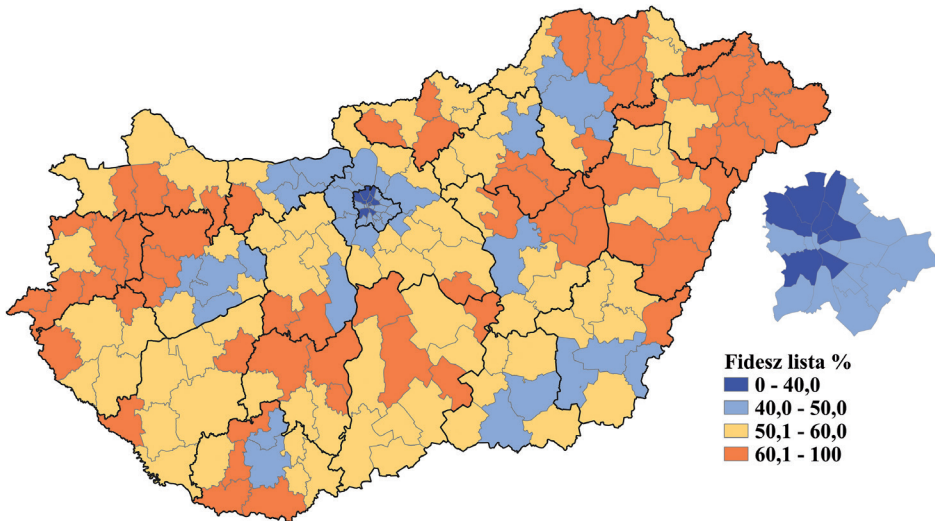
* A korreláció 95%-os konfidencia intervallumon szignifikáns.

** A korreláció 99%-os konfidencia intervallumon szignifikáns.

Forrás/Source: KSH valamint NVI, saját számítás/CSO Hungary, NEO, own calculation

A 2014-től kezdődő folyamatok jól illeszkednek abba a nemzetközi trendbe, amit az iskolázottság mentén kimutattak, nevezetesen a legmagasabban végzett szavazók fokozatosan balra tolódtak. Ugyanakkor olybá tűnik, hogy a Fidesz esetében, az átlagosnál jobb anyagi körülményű szavazók sem sorakoztak fel a jobboldali párt mellett, mint tették azt sok nyugati országban, tehát nálunk nem alakul ki a Piketty féle „*multi-elite party system*”, hanem egy újabb, osztály típusú választói blokkosodás figyelhető meg. Ez akár más, nyugati társadalmakban esetlegesen bekövetkező végkimenetnek egyfajta korai hírnöke is lehet, hiszen szintén jól látható, hogy a magasabb jövedelmű rétegek is fokozatosan pártolnak el a konzervatív pártoktól számos országban (USA, Franciaország stb.) (PIKETTY, T. et al. 2021A). A jövedelem típusú mutatóknál jellemzően sokkal magasabb magyarázóerővel szoktak bírni a vagyoni helyzetet kimutató indikátorok, azonban azok kitapintása, számszerűsítése és modellbe történő beemelése, számos módszertani nehézségbe ütközik. A legtöbb országban nem kérdeznak rá a válaszadók vagyoni helyzetére – habár léteznek kivételek, mint pl. Nagy-Britannia – azonban, ha meg is teszik, azt legtöbb esetben az önálló lakóingatlanral való rendelkezésben próbálják meg tetten érni. Mi ennek céljából emeltük be az újonnan épített lakások arányának mérőszámát, illetve nem titkoltan vártunk egy magasabb pozitív korrelációs értéket is, hiszen a Fidesz kormányok számos otthonteremtési támogatást vezettek be az elmúlt években. Várakozásainkkal

szemben azonban 2018-ra, valamint 2022-re egy erősödő, habár továbbra sem szignifikáns, de negatív előjelű eredményt kaptunk.

3. ábra A Fidesz listás eredményei, a magyarországi járásokban, valamint Budapest kerületeiben a 2022-es országgyűlési választásokon.
Figure 3 Fidesz popular vote share in Hungarian NUTS-4 („járás”) units and the districts of Budapest at the general election of 2022

Forrás/Source: NVI, saját számítás/NEO, own calculation

Összefoglalás

A Fidesz példátlan és 2014 óta egyre nagyobb választási sikereit úgy képes elérni, hogy egyre markánsabb társadalmi karakterjegyek mentén írható le az a szavazói tömb, akinek a demokratikus legitimitásukat köszönhetik. A Fidesz tehát nem a néppártosodás irányába tett lépéseket, hanem sokkal inkább egy bizonyos választói réteg igényeit szem előtt tartva politizált és kommunikált. Az, hogy ennek ellenére, a párt ennyire sikeres tudott maradni, számos egyéb tényező volt szükséges, melynek kifejtése szétfeszítené ennek az elemzésnek a kereteit, mivel jelen tanulmány kvantitatív térelemzési módszerekre támaszkodva tárta fel a Fidesz szavazótáborának társadalmi összetétel-változását 1998 és 2022 között, olyan hosszú távon, amellyel még egy ilyen jellegű elemzés sem próbálkozott még.

Tanulmányunk elején feltett kutatási kérdéseinkre válaszolva kijelenthető, hogy jól beazonosíthatók a Fidesz szavazói, társadalmi és gazdasági indikátorok segítségével 2018 és 2022-re vonatkozólag egyértelműen, de a korábbi választási évek eredményei is már ezt az irányú társadalmi orientációt sejtették. A Fidesz 2002-re magába olvasztotta a kiscgazda szavazóbázist, ami tetten érhető az 1998 és 2002 közötti korrelációk változásain is, innentől kezdve viszont nem láttunk markáns irányváltást a társadalmi összefüggések kapcsán. A Fidesz nem lett egyik választásról a másikra az „értelmiség pártja”, vagy éppen a jövedelmi eliteké, a tendencia a 2002-ben kikristályosodott szavazóbázisát erősítette meg. Ehhez a szavazóbázishoz csatlakozhattak még nagyobb számban 2018-ban, majd még inkább 2022-ben azokból a társadalmi rétegekből (alacsonyabban iskolá-

zott és szerényebb jövedelmi helyzetű, alacsonyabb hozzáadott értékű munkát végzők, romák által lakott térségekből stb.), amelyekben egyrészt a Fidesz kezdeti beágyazottsága kedvezőbb volt vagy 2010-ben a Jobbik tudott megerősödni. Természetesen az itt bemutatott módszertan egy országos léptékű összefüggéshalmaz megértéséhez nyújthat támogatást, azonban alacsonyabb földrajzi szinteken történő, mélyebb, akár szavazóköri szintű elemzések, a mostaninál sokkal átfogóbb kapcsolatokat rejthetnek magukban (ahogy Budapest példáján ezt KOVALCSIK T. 2022 bizonyította).

BÓDI MÁTYÁS

ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, Budapest
bodimatyas@gmail.com

KOVALCSIK TAMÁS – Egyetemi Tanársegéd
SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged
kovalcsik.tamas@geo.u-szeged.hu

IRODALOM

- BARTOLINI, S. – MAIR, P. 1990: Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885–1985. – ECPR Press, Colchester, 344 p.
- BÓDI M. 2022: Piketty és a két jobboldal dilemmája, Recenzió: (Amory Gethin, Clara Martínez–Toledano, Thomas Piketty: Political Cleavages and Social Inequalities: A Study of Fifty Democracies, 1948–2020). – Politikatudományi Szemle 31. 4. pp. 139–146.
- BÓDI M. – KOVALCSIK T. 2022: Hol vannak az ellenzéki választók? – Ellensúly 5. 1–2. pp. 25–44.
- BORN SCHIER S. 2010: The New Cultural Divide and the Two–Dimensional Political Space in Western Europe. – West European Politics, 33. 3. pp. 419–444.
- CLARK T. – LIPSET S. 1991: Are Social Classes Dying? – International Sociology 6. 4. pp. 397–410.
- ENYEDI ZS. – KÖRÖSÉNYI A. 2001: Pártok és pártrendszerek. – Osiris Kiadó, Budapest, 304 p.
- FILIPPOV G. 2018: A hibrid ellenforradalom kora. – In: 24.hu Letöltve: <https://24.hu/belfold/2018/07/31/filippov-gabor-a-hibrid-ellenforradalom-kora/>
- FORD, R. – GOODWIN, M. 2014: Revolt on the right explaining support for the radical right in Britain. – Routledge, London, 336 p.
- FURLONG J. 2019: The changing electoral geography of England and Wales: Varieties of “left–behindness” – Political Geography 75. 102061.
- IGLESIAS-PASCUAL, R. – PALOMA, V. – BENÍTEZ, I. 2021: The role of contextual factors in the electoral resurgence of extreme right–wing forces in Spain: The case of Andalusia – Political Geography 86. 102356.
- INGLEHART, R. 1977: The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics. – Princeton University Press, Princeton, 497 p.
- INGLEHART, R. – NORRIS, P. 2017: Trump and the populist authoritarian parties: The silent revolution in reverse. – Perspectives on Politics 15. 2. pp. 443–454.
- JANSEN G. – DE GRAAF, N. D. – NEED A. 2011: Class voting, social changes and political changes in the Netherlands 1971–2006. – Electoral Studies 30. 3. pp. 510–524.
- KELŐ J. 2020: A járáások helye a területi államigazgatás új rendszerében. – Comitatus 30. 236. pp. 31–41.
- KNUTSEN O. 2018: Social Structure, Value Orientations and Party Choice in Western Europe. – Palgrave Studies in European Political Sociology, Oslo, 297 p.
- KOVÁCS, Z. – DINGSDALE, A. 1998: Whither East European democracies? The geography of the 1994 Hungarian parliamentary election. – Political Geography 17. 4. pp. 437–458.
- KOVALCSIK T. 2022: A választói magatartás és a városi társadalom földrajzi összefüggései Budapest példáján. – Doktori (PhD értekezés) SZTE TTIK Földtudományok Doktori Iskola, Szeged. 142 p.
- KÖRÖSÉNYI A. – GYULAI A. – ILLÉS G. 2020: Az Orbán–rezsim – A plebiszciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata, OSIRIS Kiadó Kft, Budapest, 256 p.
- LIPSET, S. M. – ROKKAN, S. 1967: Party Systems and Voter Alignments: Cross–National Perspectives. The Free Press, New York, 554 p.
- PASSARELLI G. – TUORTO D. 2021: The Lega Nord goes south. The electoral advance in Emilia–Romagna: A new territorial model? – Political Geography 31. 7. pp. 419–428.

- PIKETTY T.–GETHIN, A.–TOLEDANO M. 2021A: Brahmin Left Versus Merchant Right: Changing Political Cleavages in 21 Western Democracies, 1948–2020. – *The Quarterly Journal of Economics* 137. 1. pp. 1–48.
- PIKETTY T.–GETHIN, A.–TOLEDANO M. 2021B: Political Cleavages and Social Inequalities: A Study of Fifty Democracies, 1948–2020. Harvard University Press. 656 p.
- SCHERING G. 2019: Egy demokrácia halála – Az autoriter kapitalizmus és a felhalmozó állam felemelkedése Magyarországon. – Napvilág Kiadó Kft, Budapest, 339 p.
- SCHUMACHER, G. 2015: When does the left do the right thing? A study of party position change on welfare policies. – *Party Politics* 21. 1. pp. 68–79.
- STUBAGER R. 2010: The Development of the Education Cleavage: Denmark as a Critical Case, *West European Politics* 33. 3. pp. 505–533.
- SZEITL, B.–TÓTH, I. GY. 2021: Revisiting the ESS R8 sample a year after – Lessons from a re-contact survey to test patterns of unit non-response in Hungary. *Survey Methods: Insights from the Field*. Retrieved from <https://surveyinsights.org/?p=14864>,
- TÓKA, G. 2005: A törésvonalak, a pártok és az intézményrendszer. In: ANGELUSZ, R.–TARDOS, R. (szerk.): *Törések, hálók, hidak: Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon. – Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest. pp. 243–322.*
- TÖLGYESSY P. 2020: Az alkotmányosság helyreállítása Magyarországon. In: BÓDINÉ, BELIZNAI K.–GOSZTONYI, G.–MEZEY, B. (szerk.) *A rendszerváltás harminc éve, avagy determinált volt-e a jogrendszer transzformációja? – Gondolat Kiadó Budapest, pp. 9–33.*
- TRIHARTONO A.–PATRIADI H. 2016: The 2014 Indonesian general election and beyond: Melting “frozen” cleavages in. *Asian Journal of Comparative Politics* 1. 1. pp. 25–43.
- VON SCHOULTZ Á. 2017: Party Systems and Voter Alignments. – In: ARZHEIMER, K.–EVANS, J.–LEWIS-BECK, M.S. (szerk.): *The Sage Handbook of Electoral Behaviour*. SAGE Publications Ltd, London. pp. 30–55.
- VIDA GY. 2020: A magyar országgyűlési választási rendszer földrajzi torzulásainak vizsgálata. – *Doktori (PhD értekezés) SZTE TTIK Földtudományok Doktori Iskola, Szeged. 127 p.*
- VIDA GY.–KOVÁCS Z. 2017: Magyarország átalakuló választási földrajza a 2010-es és a 2014-es parlamenti választások tükrében. – *Földrajzi Közlemények* 141. 2. pp. 125–138.
- VIDA GY.–KOVÁCSIK T. 2018: Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. – *Modern Geográfia* 13. 4. pp. 15–30
- WAAL J.–ACHTERBERG P.–HOUTMAN D. 2007: Class Is Not Dead—It Has Been Buried Alive: Class Voting and Cultural Voting in Postwar Western Societies (1956–1990). – *Politics & Society* 35. 3. pp. 403–426.